

מעטה הסודיות כהגנה לא ראויה לאנשי מקצוע שחרגו בבוטות מכללי האתיקה ומכללי המשמעת

גבי שפלר

מבוא

שמירת הפרטיות של מטופלים היא אחת החובות הבסיסיות ביותר של כל אנשי המקצועות הטיפוליים. החובה מעוגנת היטב הן בתיאוריה והן בפרקטיקה הטיפולית. בתוך כך, היא לעתים מוחלת גם במצבים שבהם השלכותיה עלולות להיות מזיקות. למשל כאשר מקפידים על שמירת סודיות מפני אנשי המקצוע והציבור הרחב בנוגע לדיונים של ועדות האתיקה המקצועית וועדת המשמעת. במאמר נסקרות התופעה ופגיעתה בציבור ומתוארות הצעות קונקרטיות לשינוי המצב. הזכות לחיסיון על פרטים אישיים היא אחת מאבני היסוד במארג האינטראקציות החברתיות, ורלוונטית לכל נושא בחיי הפרט, כל עוד הוא נוגע לפרט עצמו ולו בלבד.

(שניט, 2001; כהן אלמגור, 2009)

חובת השמירה על פרטיות מקבלת משנה עוצמה בטיפולים רפואיים ובטיפולים נפשיים המבוססים על שיח שפעמים רבות הוא חושפני והמטופל משתף בו את המטפל בפרטים אינטימיים ובסודותיו הצפונים (אכמון, 2007). האפשרות לקיים שיח כזה מותנית ביצירת אמון בלת-מסויג של המטופל במטפל. החשיבות הגדולה שיש לכיסוס האמון ולהצדקתו מעמיקה שבעתיים את החובה

הזאת המוטלת על מטפלים (שפלר, 2007; Gabbard and Lester, 1995). מטופל שירגיש כי המטפל לא כיבד את פרטיותו – טבעי שיתקשה לתת בו אמון (אכמון, 2007).

על אף האמור לעיל, הורחב לדעתי הקונספט של שמירת הסודיות עד כדי כך שלפעמים הנזק הגלום בה עולה על התועלת. ואולי קורה הדבר מפני שאנשי המקצוע מושפעים מאוד מהעמדה הקיצונית של בולאס וסנדלסון (Bollas and Sundelson, 1995), שלפיה אין לחשוף דבר מהמתרחש בתהליכי טיפול, לטוב או לרע, ומיישמים אותה גם במחיר עבירה על כללי האתיקה. בשנים האחרונות אנו עדים להתפתחויות מבורכות בתחום האתיקה המקצועית. אלה מתבטאות בהטמעת חשיבה אתית והעצמת המודעות לכללי האתיקה, בעיקר במישורים החינוכיים והמניעתיים, בקרב קבוצות מקצועיות ובקרב הציבור הרחב.

מוסדות כמו "המרכז לאתיקה משכנות שאננים" בירושלים, "המרכז לרפואה משפט ואתיקה" של אוניברסיטת חיפה, וכן ועדות אתיקה בארגונים מקצועיים שונים, עוסקים כולם באינטנסיביות בפיתוח הנושא, מארגנים ימי עיון לאנשי מקצוע וכינוסים פתוחים לקהל הרחב, מפתחים ניירות עמדה וביסוס, מרחיבים ומעדכנים קודים לאתיקה מקצועית, כל אחד בתחומו.

בתחום הטיפול הנפשי – הגופים העיקריים העוסקים בפיתוח האתיקה המקצועית הם ועדות האתיקה המקצועית, כמו הסתדרות הפסיכולוגים בישראל, החברה הפסיכואנליטית בישראל, האגודה לטיפול משפחתי.

חשוב לציין את ההתנהלות המקבילה של כללי האתיקה וכללי החוק. כללי אתיקה אחדים נעשו עם השנים לכללי חוק, שהעבירה עליהם היא עבירה פלילית ובגינה איש המקצוע שחרג מכלל אתיקה בסיסי עומד לדין פלילי על מעשיו, במקביל לדיון בעניינו בוועדת אתיקה מקצועית. כללי אתיקה אחרים נעשו לכללי משמעת, שאיש המקצוע העובר עליהם עומד לבירור משמעת בפני ועדת תלונות וועדת משמעת, שבמקצועות הטיפולים ממוקמת במשרד הבריאות. תהליך זה של "משפטזציה" של כללי האתיקה והפיכתם לחוקים או לתקנות משמעתיות פוגע לדעתי בסמכות המקצועית ובמעמד המקצוע ואנשיו.

בצד פיתוחם של קודים אתיים המגדירים מהי פעולה מקצועית ראויה (כשר, 2007), מפתח כל ארגון לעצמו גם תקנון שמגדיר את מקורות הסמכות של הוועדה, את דרכי פעולתה, את סוג ההחלטות שהיא רשאית לקבל ואת

אופן הביצוע של החלטות אלה. בדומה, ועדת התלונות וועדת המשמעת במשרד הבריאות מתנהלות על פי נהלים הקבועים בחוק הפסיכולוגים ובתקנותיו שמגדירים בבירור את הרכב הוועדה, תחומי עיסוקה, הסנקציות העומדות לרשותה ודרכי היישום של החלטותיה.

רבות נאמר ונכתב מאז שבועת היפוקרטס ועד ימינו על חשיבותה של השמירה על סודיות לכל תהליך ריפוי אינטראקטיבי, לרבות פסיכותרפיה. שמירת הסוד הרפואי היא כאמור הביטוי האתי לאחריות המטפל כלפי המטופל, וההבטחה כי כל אשר יחשוב, יאמר ויעשה יהא בשירות המטופל בלבד. על כן אין מקום לחשיפת הפרטים בכל דרך שהיא. ברבות השנים הומשגו גם הסייגים לשמירה המוחלטת על סודיות רפואית, או במילים אחרות נקבעו המצבים שבהם אין על המטפל לשמור על סודיות, ואף מוטלת עליו חובת הדיווח על אודותם לרשויות ולגופים המתאימים. כאשר נוצרים תנאים חריגים, שבהם המטופל מסכן את עצמו או את זולתו בכוונותיו או בפעולותיו, חלה על המטפל חובת הדיווח. מקובל ורצוי הוא גם שיתוף בין עמיתים, לשם התייעצות מקצועית, בחשיבה על הדרכים להיטיב את מצבו של המטופל.

בעוד הדיון המשפטי והכרעותיו הם לרוב פומביים ופתוחים לקהל הרחב, הדיונים בוועדות האתיקה ובוועדות המשמעת שעל פי חוק הפסיכולוגים 1977 חסויים, ובדרך כלל חסויות גם ההכרעות. גם כאשר ועדות אתיקה או משמעת מוסרות מידע לציבור אנשי המקצוע או לציבור כולו בדבר החלטותיהן, אין המידע כולל את שמו של איש המקצוע שחרג מהכללים. כך, בשירות השמירה על שמו הטוב של עמית, כושלים הארגונים הללו בהגנה על הציבור מפני פגיעה אפשרית מצד איש מקצוע שסרח, שכן לא ידוע מי הם אנשים אלה.

בתקנון הסתדרות הפסיכולוגים בישראל כתוב:

פרק 11: אתיקה מקצועית

69. פרסום החלטות הוועדה: הוועדה לאתיקה מקצועית תחליט

אם ובאיזו דרך לפרסם את החלטותיה.

זהו גם המצב בחוק הפסיכולוגים 1977, שבו מצוין במפורש:

46. (א) ועדת המשמעת רשאית לאחר ששמעה את התובע ואת הפסיכולוג להורות על פרסום החלטתה, כולה או מקצתה, עם או בלי שמו של הפסיכולוג בצורה ובמקום שתקבע.

ועדות לאתיקה מקצועית מדווחות לעתים לחברי הארגון על פעילותן, בדרך כלל בדוח שנתי, אך ללא ציון שמות אנשי המקצוע שבעניינם דנו, אם נמצא שעברו על כללי האתיקה ואם לאו.

על פי הידוע ב-38 שנות קיום החוק, כמעט לא פורסמו החלטות של ועדת המשמעת, וככלל ממעטת ועדת התלונות של משרד הבריאות לדווח לציבור, לרבות ציבור אנשי המקצוע, על היקף פעילותה, תוכני הדיונים, סוגי העבירות שעליהן התקיימו דיונים, שלא לדבר על הקפדה שלא למסור כל מידע הנושא אופי אישי של הנילון או המתלונן. שונה ומתקדמת בתחום זה היא העמותה "החברה הפסיכואנליטית בישראל". בתקנון ועדת האתיקה שלה ל-2009 נכתב:

פרסום החלטות ועדת האתיקה

29. לוועדה נתונה זכות בלעדית להחליט אם לפרסם או לא לפרסם את החלטותיה וכן את היקף וצורת הפרסום. יחד עם זאת, בכל מקרה בו תמצא תלונה מוצדקת, על הוועדה לדווח על כך ליו"ר החברה.

30. כל החלטה של ועדת האתיקה שמשעה או מבטלת זמנית או לצמיתות את מעמדו או את תפקידו של חבר בחברה או של מתמחה, חייבת להיות מפורסמת באספה הכללית או בדואר.

31. נילון שתלונה נגדו נמצאה כבלתי מוצדקת, רשאי לבקש מוועדת האתיקה לפרסם בחברה את מסקנותיה.

זהו למיטב ידיעתי המקרה היחיד בארץ שבו בתקנון ועדת האתיקה נאמר במפורש כי על אף הסוברניות של הוועדה בנוגע לפרסום החלטותיה, הרי במקרים שבהם ניתנת על ידי ועדת האתיקה החלטה שיש בה כדי לשנות את מעמדו המקצועי של איש המקצוע – חובה עליה ליידע בכך את חברי החברה ובדרך זו גם את הציבור הרחב. ועדות לאתיקה מקצועית דנות בחריגות מכללי הפעולה המקצועית

הנעלה. בצד שאלות מקצועיות דנות הן לא מעט בתלונות נגד אנשי מקצוע שלדעת המתלונן (מטופל, עמית או כל אדם מהציבור הרחב) חרגו מכללי ההתנהגות המקצועית הראויה. תפקידה של ועדת האתיקה במצבים אלה הוא לברר את התלונה, לבדוק אם היא מוצדקת, ולהשית במקרה הצורך סנקציה על איש המקצוע. הסנקציות האפשריות והמקובלות בוועדות לאתיקה מקצועית נחלקות לסנקציות קלות, כגון התראה ואזהרה; בינוניות, כגון נזיפה; וחמורות כגון השעיה מהארגון המקצועי או מפעילויות בו לזמן מוגבל או לצמיתות.

בכל התקנונים של ועדות האתיקה המקצועית (למעט זה של "החברה הפסיכואנליטית בישראל") מצוין כי הדיונים של ועדות האתיקה המקצועית והכרעותיהן חסויים. בין שמדובר בזיכוי או בהגשת תלונת שווא ובין שמדובר בהרשעה ובהטלת סנקציה. סנקציות מהסוג הקל והבינוני הן בגדר אמירות שבין ועדת האתיקה לנילון, סנקציות מהקוטב הכבד אינן יכולות להישמר בסוד, שכן משמעותן היא הרחקת הנילון משורות הארגון. על כך חייבים חברי הארגון והציבור לדעת.

מצב זה נובע מעקרונות התנהלות הגילדה המקצועית. במקצועות טיפוליים רבים החריגות מגבולות האתיקה המקצועית נתפסות בעיני חברי הארגון המקצועי ראויות לשמירה קפדנית ולהגנה מעין הציבור. העובדה שהאיגוד המקצועי חויב להפעיל מוסדות לבירור הפעילות המקצועית של חבריו וטיבה, נתפסת, ושלא בצדק, על ידי חברי הארגון כפריצה פנימה לתוך שורות האיגוד, והמגמה הרווחת בלא מעט ארגונים היא שמירה והגנה על חברי הארגון ועל המקצוע מפני התבוננות ביקורתית על פעילותו.

יש לא מעט מצבים שבהם ועדת האתיקה מוצאת שאדם עבר בצורה חמורה על כללי האתיקה ומשיתה עליו סנקציה חמורה. לרוב ועדות האתיקה יש כיום כללים המאפשרים להן שלא להביא את החלטותיהן לידיעת הציבור מתוך הכלל של סודיות הדיונים בוועדות האתיקה. למצב הרגיש והבעייתי הזה מתכוונים דברי במאמר זה.

מצד אחד כל דיון אתי הוא דיון קשה מאוד עבור איש המקצוע שבו דנים בגלל הקושי הממשי להוכיח מה בדיוק התרחש בחדר סגור שבו שני אנשים ולכל אחד מהם גרסה משלו, לא מעט דיונים בוועדות לאתיקה מקצועית מסתיימים ב"גרסה מול גרסה", מצב תיקו שבו ועדת האתיקה נמנעת מחריצת דין. מצד אחר גם כאשר ועדת אתיקה מגיעה להכרעה, ובייחוד להכרעה נגד

איש המקצוע, חובת השמירה על סודיות מגנה עליו מחשיפת שמו. וזו בעיני הגנה לא ראויה על אנשי מקצוע שכשלו.

בפסיכולוגיה, ובמקצועות הטיפוליים בכלל, יש כלל אתיקה אחר שקובע את המותר ואת האסור בפרסום עצמי של איש המקצוע. הפרסום העיקרי של אנשי המקצוע הוא המוניטין המקצועי ושם הטוב שהולך לפניהם. פגיעה בשם הטוב באמצעות פרסום מעשים שתורמים ליצירת השם הרע – מנועה בדרך כלל על פי כללי ההתנהלות של הוועדות לאתיקה מקצועית בארגונים השונים.

יש בכך חוסר היגיון ופגיעה של ממש בציבור. מתוך כוונה שלא להוסיף לסבלו ולהשפלתו של אדם הנמצא במצב לא פשוט מול ועדת אתיקה שמצאה אותו אשם בחריגה מכללי האתיקה המקצועית שאליהם התחייב, ומתוך רצון שלא לפגוע במוניטין שצבר – נמנעת הוועדה מפרסום העניין. אם הפרשה שבה מעורב איש מקצוע שכשל לא תבוא לידיעת הציבור, כיצד ייודע שאדם זה הושעה או שהוטלה הגבלה על פעילותו המקצועית? והרי המטרה של ההשעה הזמנית או ההשעה לצמיתות היא למנוע מאותו אדם לעסוק במקצוע עקב חריגותיו מכללי האתיקה המקצועית.

אני סבור כי יש לחייב כל ועדת אתיקה לפרסם את דיוניה ואת הכרעותיה. כמו במשפט, כך גם בדיונים אתיים-מקצועיים, יש לציבור אנשי המקצוע ולציבור הרחב הזכות המלאה לדעת מה פסקה ועדת האתיקה בכל תלונה שהוגשה לה. אם פסקה זיכוי – מצוין, ואם פסקה הרשעה – עם כל הצער הקולגיאל, ההימנעות מפרסום היא בבחינת גרימת נזק כבד.

לאחרונה התקיים דיון פומבי, ללא אזכור שמי בתוכנית הרדיו "הכול דיבורים", בהנחייתו של צ'יקו מנשה. הדיון נסב על מקרה ספציפי שבו פסיכולוג שהורשע לפני שנים רבות בשל עבירות חמורות על כללי המשמעת והאתיקה המקצועית והוטלה עליו הסנקציה הקשה של שלילת רישונו המקצועי לתקופה ארוכה, חזר לפעילות מקצועית מלאה, ובתי המשפט אף ממנים אותו חדרות לבקרים לשמש עד מומחה בתחומים מקצועיים. אין ספק כי בית המשפט שממנה איש זה להיות עד מומחה אינו יודע שפעל בדרך לא מקצועית בעליל וחרג בצורה בוטה מכללי האתיקה. האם איש כזה מתאים להיות עד מומחה מטעם בית המשפט? ונניח שהתשובה חיובית, בטענה שהאיש שילם את חובו לחברה וזו מיצתה עמו את הדין, האם לא ראוי לתת לכך פומבי, ושישקול בית המשפט את המינוי כאשר כל הנתונים לפניו טרם יחליט?

הדברים נכונים במידה רבה גם בתחום הדיון המשפטי הפלילי. לא אחת הורשעו בבית המשפט אנשי מקצוע על עבירות פליליות שהיו גם בגדר חריגה חמורה מכללי ההתנהלות האתית שבין מטפל למטופל. נודע כי לאחר שריצו עונשם בבית הכלא, חזרו לפעילות בתחומי מקצועם. הדבר התאפשר כיוון שביצוע העבירה, הדיון המשפטי וגזר הדין נשמרו בסודיות, בתור חלק מעסקות טיעון.

איני טוען כאן כי העונש או הסנקציה המוטלת בגין חריגות חמורות מכללי האתיקה המקצועית צריכים להיות כבדים יותר ממה שהוטל בפועל על ידי ועדת האתיקה או בית המשפט. אני מבקש לטעון כי המידע על הרשעת איש מקצוע בפלילים או בהתנהגות אתית לא ראויה, חייב להיות מצורף לרזומה המקצועי שלו בבואו לשוב ולעסוק במקצועו. זכותו של כל אדם שכשל בעבר להתמודד על תפקיד לרשות הציבור, לרבות מטפל, אבל חובתו למסור את כל המידע בנוגע לפועלו המקצועי ולאפשר לכל מעסיק להחליט אם המידע השלם מפריע לבחירה בו אם לאו.

מבחינת השיבה לעיסוק במקצוע, אין לדעתי כל הבדל בין עובר בנק שנאשם במעילה וריצה את עונשו לבין איש מקצוע טיפולי שחרג בבוטות מכללי האתיקה והוחלה עליו סנקציה. כל אדם כזה שחפץ לשוב לעבודה, יידרש להציג תעודת יושר שבה יצוינו העבירה שעבר והעונש שנשא בעטייה. חופשיים הנהלת הבנק, החברה המקצועית או בתי המשפט בדוגמה שהוזכרה לעיל לשקול אם כישוריו כה נחוצים להם שהם נכונים להעסיק אותו למרות הרשתות הקודמת. או אם הם מאמינים בתהליכי השינוי האישיים שעבר בתקופת מאסרו וסמוכים ובטוחים שלא יסור שוב מדרכו הטובה. זכותו המלאה של כל מעסיק להחליט, וזכות זו חייבת להיות נתונה גם למי שבחרים את אנשי המקצוע בצורה דיסקרטית יותר.

ב-10.3.2014, הגישו חברות הכנסת מרב מיכאלי ואורלי אבוקסיס הצעה לשינוי חוק הפסיכולוגים בנושא הצעת חוק הפסיכולוגים (תיקון – הפרת חובת הדיווח ופרסום החלטות ועדת המשמעת), התשע"ד 2014]. ב 1.12.14 אושר תיקון מס' 7 לחוק הפסיכולוגים בסעיף 46 א' ונכתב בו:

"(א) (1) מצאה ועדת המשמעת כי פסיכולוג עבר עבירת משמעת, והחלטתה הפכה סופית, יעמיד המנהל את דבר החלטת ועדת המשמעת בציון שם הפסיכולוג, ותוך עילום שם המטופל הנוגע בדבר או המתלונן והשמטת פרטים שיש בהם כדי לזהותו, לעיון הציבור באתר האינטרנט של משרד

הבריאות, ובכל דרך נוספת שיורה, ויאפשר למעוניינים בכך לקבל העתק ממנה, והכול אלא אם כן הורתה ועדת המשמעת אחרת, מטעמים מיוחדים שיירשמו על ידה.

החוק המתוקן קובע כי ועדת המשמעת תהיה חייבת לפרסם את החלטותיה הסופיות בדיונים. זהו בעיני תיקון ראוי, והוא מסייע לציבור להבין את המשמעות של שמירה על כללי אתיקה מקצועית בידי אנשי מקצוע. בהמשך ליוזמה ברוכה זו של חברות הכנסת, נראה לי כי חשוב שמרכזים לאתיקה מקצועית, כמו "המרכז לאתיקה" במשכנות שאננים או "המרכז לרפואה משפט ואתיקה" בחיפה, יקיימו ימי עיון וסדנאות לחברים בוועדות אתיקה מקצועיות בתחומי בריאות הנפש, כדי להשפיע עליהם להוביל את השינויים שיחייבו גם ועדות אתיקה לפרסם את דיוניהן ואת החלטותיהן הסופיות (ברומה לחברה הפסיכואנליטית בישראל ששינתה את תקנון ועדת האתיקה שלה). על אף התנגדויות צפויות של חברים בארגונים המקצועיים לשינויי תקנון אלה, אני סבור כי הגברת השקיפות תתרום מאוד למידת האמון שירחש הציבור לקבוצת אנשי המקצוע, דבר שישפיע ללא ספק גם על המטופלים.

ביבליוגרפיה

- אכמון, י' (2007). "סודיות", בתוך: שפּלר, ג', אכמון, י', וויל, ג' (עורכים), **סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי**. ירושלים, הוצאת מאגנס. פרק 7 עמ' 137–159.
- כהן אלמגור, ר' (2009). "הזכות לפרטיות מול זכות הציבור לדעת", בתוך: כשר, א' (עורך), **עיונים באתיקה 1**. ירושלים, הוצאת מאגנס. עמ' 223–269.
- כשר, א' (2007). "אתיקה מקצועית". בתוך: שפּלר, ג', אכמון, י', וויל, ג' (עורכים), **סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי**. ירושלים, הוצאת מאגנס. פרק 1, עמ' 15–29.
- שניט, ד' (2001). **סודיות, פרטיות והזכות לדעת בעבודה סוציאלית**. ירושלים, הוצאת מאגנס.
- שפּלר, ג' (2007). "מקצועיות", בתוך: שפּלר, ג', אכמון, י', וויל, ג' (עורכים), **סוגיות אתיות במקצועות הייעוץ והטיפול הנפשי**. ירושלים, הוצאת מאגנס. פרק 4, עמ' 75–87.

Bollas, C. & Sundelson, D. (1995). *The new Informants - Betrayal of confidentiality in psychoanalysis and psychotherapy*. London-Karnac Books.

Gabbard, G.O, & Lester, E.P. (1995). *Boundaries and Boundary violations in psychoanalysis*. American Psychiatric Publishing Inc., Washington, DC.

תקנונים וחוקים

תקנון ועדת אתיקה – נספח מס' 2 לתקנון החברה הפסיכואנליטית בישראל (2009).

תקנון הסתדרות הפסיכולוגים בישראל.

חוק הפסיכולוגים, 1977.

מיכאלי מרב, אבוקסיס אורלי הצעת חוק הפסיכולוגים (תיקון – הפרת חובת דיווח ופרסום החלטות ועדת המשמעת) התשע"ד-2014.

חוק הפסיכולוגים (תיקון מס' 7), התשע"ה-2014.

